

Özgür ŞAVAŞCI (2010). *Ödemiş Ağzı Sözlüğü*, Ödemiş Belediyesi Kültür Hizmeti, İzmir. (ISBN 978-605-88361-0-5)

Bülent GÜL*

Almanya’da Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi Türkoloji Bölümü’nde çalışan ve özellikle hazırladığı *Langenscheidt Avrupa Sözlüğü Türkçe-Almanca, Almanca-Türkçe* (1999); *Hueber Türkçe Temel Sözlük* (1996) gibi sözlüklerle adını duyuran Doç. Dr. Özgür Savaşçı¹, yılların birikimi ile yeni bir eser daha yayımlamıştır: *Ödemiş Ağzı Sözlüğü*.

Ödemiş aşığı Özgür Savaşçı, nerelisiniz sorusuna “Ödemişliyim” cevabını verirdi. Sohbetlerinde Ödemiş ağzı ile de konuşan Savaşçı, Ödemiş’e olan sevgisini 1972’den bu yana Almanya’da yaşamasına rağmen devam ettirmiştir. Onun modern Türk şiiri örneklerini Münih’te arkadaşlarıyla hazırladıkları şiir gecelerinde Ödemiş ağzı ile okuduğunu da hatırlıyorum.

Savaşçı’nın eseri Ödemiş Belediye Başkanlığı tarafından yayımlanmıştır. Başkanlığın sunuş yazısında öğrendiğimiz bir bilgiyi okuyucularla paylaşmak isterim. Ödemiş Belediyesi, “Ödemiş Belediyesi Kent Müzesi ve Arşivi” adlı bir arşiv kurmuş ve sözlük koleksiyonu hazırlamış. Türkçe söz varlığını artırıcı şekilde hazırlanan bu arşiv, diğer belediyelerimize de örnek olmalıdır. Bilindiği üzere bugün de başucu kaynağı olarak kullandığımız *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, büyük gayretlerle Türkiye’nin her bölgesinde görev yapan öğretmenlerin katkıları ile hazırlanmıştı. Ödemiş Belediyesi’nin hazırladığı bu arşivin de bu şekilde hizmet etmesi, hatta her yıl elde edilen verilerin yıllık olarak yayımlanması çok faydalı olacaktır, diye düşünüyoruz.

Savaşçı, Ödemiş Ağzı için “İzmir ilinin güneydoğusunda yer alan Küçük Menderes Ovası’nın doğusundaki Ödemiş, Beydağ ve Kiraz ilçeleri ve köylerinde konuşulur” demektedir (s. 7). Bilindiği üzere bu ağız, Türk ağız çalışmaları içinde Güney Batı Anadolu Ağzları başlığı içinde değerlendirilmektedir.

* Dr., Hacettepe Üniversitesi.

¹ Özgür Savaşçı ve Münih Üniversitesi Türkoloji Bölümünün çalışmaları hakkında bkz. B. Gül: “Münih Üniversitesi Yakın Doğu Tarihi, Kültürü ve Türkoloji Enstitüsü ve Çalışmaları”, *Türkbilig*, 2002/3, 2002: 18-33.

Eser, sunuş ve önsöz, kısaltmalar gibi bölümlerden sonra “Ödemiş Ağzının Özellikleri” adlı bölüm ile devam etmektedir. Yazar, bu bölümde eserine Küçük Menderes Ovası Ağzı adını vermenin daha doğru olacağını, ancak, bu ağzın alanına giren Tire ve Bayındır ilçelerinde derleme yapmamış olması ve eserin sadece Ödemiş ilçe merkezinde yapılan derlemelerden oluşmasından dolayı bu adı vermediğini belirtmektedir (s. 15).

Bu bölümde Ödemiş Ağzı’nın “Seşçil (Fonetik) Özellikleri” ve “Yapısal (Morfolojik) Özellikleri” örneklerle gösterilmiştir. Örnekler standart Türkçe ile de karşılaştırılmaktadır. Bu bölümde ilginç özelliklerle de karşılaşılmaktadır. Mesela, standart Türkçede ünlü uyumuna girmeyen +*leyin* ekinin Ödemiş ağzında +*len*/*lan* şeklinde uyumlu hâle geldiği görülmektedir:

O du bencilen ingirazlıymış “O da benim gibi hastalıklıymış”.

Savaşçı’nın belirttiğine göre bu ek zaman belirteci olarak kullanıldığında ünlü uyumu ön ünlülerden yana bozulabilmektedir: *âşamnan* “akşamleyin”; *sabâlen* “sabahleyin” gibi (s. 21).

Ödemiş Ağzı’nda görülen ilginç bir özellik de yönelme durumunda birinci ve ikinci tekil kişide “e” sesinin korunmasıdır: bene “bana”, sene “sana”. (s. 21).

Savaşçı, Ödemiş Ağzı’nı ses bilgisi ve şekil bilgisi yönünden inceledikten sonra söz varlığı konusunda da şunları söyler: “Ödemiş Ağzı’nın söz varlığı, diğer bütün yerel ağzılarda olduğu gibi, ortak kültür diline ek olarak iki önemli özelliğe sahiptir” (s. 22). Bu özelliklerden birisi, Ödemiş Ağzı’nın çok eski Oğuzca ve etkileşimle alınmış olan Arapça, Farsça ve Rumca kelimeleri de barındırmasıdır. Diğer özelliği ise, dışa kapalı olarak kendine özgü sözcük ve kavramları yaratmış olmasıdır. Mesela, Ödemiş Ağzında haftanın günleri şu şekildedir (s. 23):

Tiribazarı “Tire pazarı” (Pazartesi)

Gocubazarı “Koca Pazar” (Salı)

Kelesbazarı “Keles=Kiraz ilçesi pazarı” (Çarşamba)

Bellambol “Bellambol= Beydağ ilçesi” (Perşembe)

Cuma (Cuma)

Ödemişbazarı “Ödemiş Pazarı” (Cumartesi)

Girey (Pazar)

Eser, söz varlığı kısmından sonra sözlük ile devam etmektedir. Sözlük incelendiğinde çok zengin bir Türkçe söz varlığının bizi beklediği görülecektir. Eski Türkçe çalışmalarında da kullanılabilir bu malzeme ile ağız derlemelerinin ne kadar önemli bir çalışma alanı olduğu da anlaşılacaktır. Sözlükten kısa zaman içinde gözümüze çarpan örneklerden bazıları vermek istiyorum: *añbaşı* “tarla sınırı”; *ayazlıg* “ayaz olmayan oturulacak yer”; *balkan(lıg)* “ağaçları sık olan ya da yüksek,

ÖDEMİŞ AĞZI SÖZLÜĞÜ

girilemeyen yer”; *beñ* “ben” (yüz beni); *biña* “pınar”; *bışğı* “bıçkı; keskin yüzü tırtıklı ve kavisli bir el çakısı”; *bişirmeg* “pişirmek”; *böyüg* “büyük”; *böyümeg* “büyümek”; *buçag* “bıçak”; *bûdey* “buğday”; *buñgun* “bunaltıcı hava”; *buydey* “buğday”; *daş* “taş”; *değirme* “değirmi”; *delerig* “yabani erik”; *dêmen/dêman* “değirmen”; *deñiz* “deniz”; *deyman* “değirmen”; *dêze* “teyze”; *don* “pantolon, elbise”; *doñuz* “domuz”; *dôşan* “tavşan”; *garangılıg* “karanlık”; *gartımag* “yaşlanmak”; *geymeg* “giymek”; *gülünceli* “komik, gülünç”; *hañgi* “hangi”; *kak* “meyve kurusu, kurutulmuş meyve”; *kâpız* “karpuz”; *kıskaç* “kerpeten”; *okumag* “birisini düğüne davet etmek”; *oturaç / oturag / oturgaç* “oturak”; *öğsüz* “öksüz”; *pıçag* “bıçak”; *sındı* “makas”; *sınıgıcı* “el, kol ve ayaklardaki kırık ve çıkık tedavi eden kimse”; *solugan* “soluduğu belli olan”; *söngü* “fırın küreği”; *tovug* “tavuk”; *toğum / tovum* “tohum”; *vâmag* “varmak”; *ün* “ses”; *vêmeg* “vermek”; *yâmır* “yağmur”; *yalıñız* “yalnız”; *yapıcı* “duvarcı, inşaat ustası”; *yazğı* “yere serilen örtü”; *yokarı* “yukarı”; *yörümeg* “yürümek” vb.

Eser, kaynakçadan sonra deyimler, beddualar ve dualardan oluşan folklorik malzemenin verilmesi ile sona ermektedir.

Ödemişli Özgür Hoca’ya memleketine yaptığı katkıdan dolayı teşekkür etmek gerekir. Bugün standart Türkçede yaşamayan ve yukarıda sadece örnek olarak değindiğimiz bazı sözcüklerin Eski Türkçede yer alan sözcükler olduğu hemen anlaşılmaktadır. Bu durum da ağız derleme çalışmalarının devamlı yapılması gerektiğine bir işarettir.